

Natuurhistorisch Maandblad

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

BOMEN

Op een of andere manier hebben bomen een voor-sprong op veel andere plan-ten. In elk geval zijn het bijna altijd bomen die door men-sen in het hart worden ge-sloten en zo zorgen voor op-hef in het spanningsveld tussen economie en natuur. Recent zorgde de voorgenomen kap van 25 honderdjar-ige eiken aan de rand van de Linnerweerd voor voorpagi-nanieuws. De kap van de bo-men kon maar ternauwer-nood worden voorkomen

FOTO: A. LENDERS

door alert reageren van dorpsbewoners. In het Meijelse kassengebied Platveld speelde een vergelijkbaar geval. Wat maakt mensen ineens zo gepassioneerd als het om bomen gaat terwijl je ze bij de verdwijning van veel andere, echt bijzondere plantensoorten nooit hoort?

Koos van Zomeren schrijft in de vrijdageditie van het NRC over het leven (en de dood) van bekende en onbekende bomen in Nederland. Een steeds weer terugkomend gegeven in deze artikelenreeks is de hoge ouderdom die bomen kunnen bereiken. Tot de meest uitgesproken bomen behoren de Wodanseiken van Wolfheeze, de Dikke boom van Laren (Gelderland), de Kroezenboom uit Fleringen, de Kozakkeneik uit Delden en Adam en Eva uit Leusden, allemaal Zomereiken van meer dan 300 jaar oud. Maar ook lindes, Tamme kastanjes en acacia's kunnen oud worden. Opvallend is wel dat de eiken meestal bijnamen hebben, terwijl dat veel minder voorkomt bij de andere soorten. Mensen hebben blijkbaar een innige band met eiken, waarbij we onze Germaanse oorsprong niet verloochenen. Met eiken treedt een soort van vereenzelviging op.

Een niet te verwaarlozen aspect daarbij is de hang naar mystiek. Bomen maken ons klein en doen ons beseffen dat we maar een relatief kort leven hebben. Via de boom is er contact mogelijk met het verleden en onze wilde voorzaten. Daarbij horen storm, hagel en bliksemkracht om te bewijzen dat onze voorouders in staat waren met heroïsche inzet elk natuurgeweld te trotseren. En hiermee lijkt de moderne mens in de eik de natuurband van zijn voorouders te idealiseren en te koesteren.

Hoe schril is het contrast met economische daden. De laatste decenia neemt het tropische regenwoud af met ongeveer 60.000 km² per jaar. Met deze kopsnelheid is het halverwege de 21^e eeuw geheel verdwenen. Door de kaalkap sterven jaarlijks naar schatting 50.000 diersoorten uit, om van het aantal plantensoorten nog maar te zwijgen. Tot ver in de 20^e eeuw vond het kappen van het regenwoud gefaseerd plaats. Locale boeren zetten snippers oerwoud om in akkers en verlie-

ten deze weer als de bodem niet meer geschikt was voor de kleinschalige teelten. De landbouwgrond werd niet volledig uitgeput en kon daardoor weer ruimte geven aan de ontwikkeling van secundair bos, dat aanvankelijk wel soortenarmer was, maar zich snel ontwikkelde tot een volwaardig alternatief. Het blijft overigens opmerkelijk hoe snel tropisch oerwoud zich herstelt. Op het kale rotseiland Ascension ontwikkelde zich vanaf

1850 met hulp van mensenhanden (de botanicus Joseph Hooker) in anderhalve eeuw een ondoordringbare jungle.

Een dergelijke actie is voor de meeste gebieden rond de evenaar toekomstmuziek. Het regenwoud maakt plaats voor industriële landbouw in de vorm van grote plantages met cacaobomen, koffiestruiken of oliepalmen. Of het wordt omgevormd tot weilanden met marginale veeteelt. De eiwitopbrengst is vaak niet meer dan 50 kg vlees per hectare. Weilanden in de westerse wereld brengen vaak 600 kg per hectare op. Nog schrijnender is dat het geproduceerde vlees wordt geëxporteerd en vaak in de Westerse wereld wordt verwerkt in honden- of kattenvoer. Hoe zielig en tegelijk decadent is in vergelijking daarmee onze strijd voor boombehoud. Geen aandacht voor ecosystemen, maar een gevecht voor het behoud van het individu. De bomen uit Linne en Meijel zijn daar een voorbeeld van. In mijn ogen overigens een voorbeeld dat niets te maken heeft met natuurbehoud.

Een ander vermeldenswaardig voorval in dit verband speelt opnieuw in de gemeente Maasgouw en in buurgemeente Leudal. Daar kreeg de lokale afdeling van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB) het idee om door middel van een enquête de schade die bomen aanrichten voor de agrarische bedrijfsvoering in beeld te brengen. De uitslag was schokkend. Door hinder op perceelstoegangen, door wortelschade als gevolg van wateronttrekking, door schaduwwerking en door een vergrote kans op schimmelziektes, komt de agrariër al snel op een gemiddelde schade van € 3.900 per jaar. Ik ben benieuwd wat de gemeente Maasgouw met deze cijfers gaat doen. Ze zal waarschijnlijk het advies van de LLTB opvolgen: geen bomen meer planten langs de wegen in het landbouwgebied, alleen nog maar in het bos (?). Zullen we nog een boompje opzetten over de landschapshoeders van morgen?

De Vreemde bevernel, een nieuwe plant voor Limburg

Joop Koelink, Horenweg 20, 6361 GE Nuth

John Adams, Huijn van Rodenbroeckstraat 43, 6413 AN Heerlen

Nico Ploumen, Honigmannstraat 44, 6372 VJ Landgraaf

Tijdens het maken van een fietstocht door Parkstad op 3 juni 2007 kwam eerstgenoemde auteur langs een berm waar over meer dan 100 meter een hem onbekende schermbloem bloeide. Eén van de vele honderden planten ging daarom mee naar huis voor verdere determinatie. De determinatiesleutel leidde naar het geslacht *Pimpinella*, maar de grote witte bloescherms en de behaarde vruchten onderscheidde deze soort van de inheemse bevernelsoorten: Grote bevernel (*Pimpinella major*), Kleine bevernel (*Pimpinella saxifraga*) en de gekweekte Anijs (*Pimpinella anisum*). Ook in andere flora's van Noordwest-Europese landen was de plant niet te vinden. Na lang zoeken werd een sterk gelijkende afbeelding in de Bildatlas der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands (HAEUPLER & MUER, 2000) gevonden, onder de naam *Pimpinella peregrina* met de Duitse naam Fremde Bibernelle. Hierin staat eveneens aangegeven, dat de soort in Duitsland waarschijnlijk is uitgestorven. Vervolgens kon met deze naam verder worden gezocht op internet en door middel van de vele afbeeldingen en omschrijvingen de determinatie zo goed als zeker gemaakt worden. Inmiddels is de determinatie bevestigd door de heer W.J. Holwerda van de Onderzoeksgroep Nederlandse en Europese flora van het Rijksherbarium. In dit artikel wordt de plant voorlopig, naar de letterlijke vertaling van de Duitse naam, Vreemde bevernel genoemd.

FIGUUR 1

De Vreemde bevernel (*Pimpinella peregrina*) heeft grote bloescherms met veel bloemhoofdjes per scherm (foto: Nico Ploumen).

BESCHRIJVING EN VOORKOMEN

De Vreemde bevernel is een tweejarige plant tot circa 75 cm hoog met opvallend grote bloescherms [figuur 1]. Dit laatste is een belangrijk verschil met de andere inheemse bevernelsoorten. Het aantal bloemhoofdjes per scherm kan wel vijftig bedragen, terwijl dat bij de andere soorten maximaal 15 is. De stengel is fijn behaard. De plant heeft bladeren met verschillende vormen. De grondbladeren zijn ongedeeld, hartvormig en hebben een gezaagde rand. De stengelbladeren zijn geveerd, terwijl de bovenste bladeren tweevoudig geveerd zijn [figuur 2]. Een ander belangrijk kenmerk zijn de behaarde vruchtjes [figuur 3].

De Vreemde bevernel is een mediterane soort, die voorkomt in een brede kuststrook langs de Middellandse zee vanaf de Franse kust, via Italië, de Balkan, Griekenland, Turkije tot in Israël. Verder komt de plant in delen van West-Azië voor. Ze komt niet voor in Spanje en Noord-Afrika (WELK, 2004).

DE GROEIPLAATS IN LIMBURG

De Vreemde bevernel groeit in de berm langs de grensweg die loopt tussen de Schinveldse bossen en Duitsland op het deel dat zich geheel op Nederlands grondgebied bevindt in de gemeente Brunssum. Over een lengte van 250 meter staan veel exemplaren van de soort

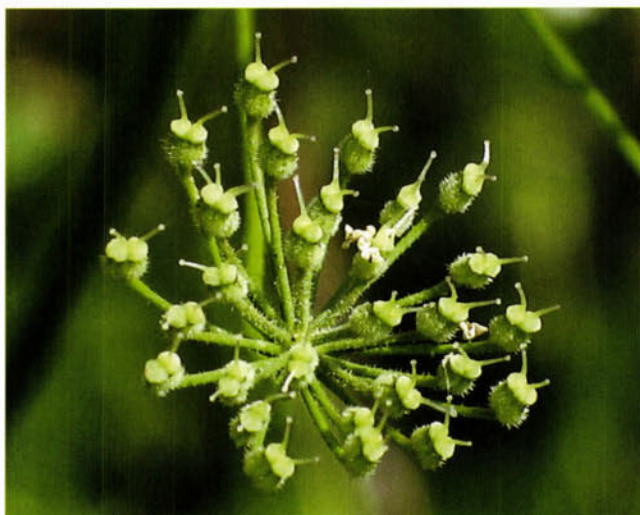
FIGUUR 2

Verscheidene bladeren van de Vreemde bevernel (*Pimpinella peregrina*) (foto: Nico Ploumen).

in de circa twee meter brede berm [figuur 4]. De berm maakt een natuurlijke indruk en ligt aan de westzijde van de weg, die min of meer noord-zuid loopt. In de berm groeien circa 35 algemeen voorkomende planten. De meest opvallende zijn Goudhaver (*Trisetum flavescens*), Kartouizer anjer (*Dianthus carthusianorum*), Rechte ganzerik (*Potentilla recta*) en Zomerfijnstraal (*Erigeron annuus*). Erachter ligt een bosgebied met berken (*Betula spec.*) en eiken (*Quercus spec.*). De tegenover gelegen wegberm sluit op een grasveld aan. Beiden waren kort voor de ontdekking van de plant gemaaid. Twee maanden later bleek dat de Vreemde bevernel niet op het grasland aanwezig was, maar wel in de aansluitende wegberm. Het wegdek zelf was kort geleden geheel hersteld en opnieuw geasfalteerd.

GROEIPLAATSEN IN NOORDWEST-EUROPA

Hoewel de Vreemde bevernel in de meeste flora's van Noordwest-Europa niet voorkomt, blijkt dat de plant in andere publicaties uit deze landen wel genoemd wordt. In Beieren wordt de Vreemde bevernel voor het eerst signaleerd in 1985 (GERSTENBERGER, 1985). Blijkbaar is hij daar ook weer verdwenen, want volgens SILL (1997) is de plant in 1997 opnieuw gevonden in Beieren. Voor Neckarland in Baden-Württemberg wordt de Vreemde bevernel in 2003 gemeld (SMETTAN, 2003). Ca-

spari noemt hem voor het eerst in Saarland in 2002 (CASPARI, 2002). DIRKSE *et al.* (2007) vermeldt de soort voor 2004 in een ruige berm nabij Goch net over de Duitse grens bij Genep. De soort wordt verder vermeld uit Oberhausen in de bloeikalender 2005 van het Biologisch Station Westlicher Ruhrgebiet. Ook bij Aken dook de plant in het verleden af en toe op (schriftelijke mededeling Wolfgang Bomble).

In België wordt de plant voor het eerst gezien in Ieper in 2000 (VERLOOVE, 2001). Sindsdien handhaaft zich daar een kleine popula-

tie. Sinds enkele jaren groeit de soort ook op de taluds van het Albertkanaal in Belgisch Limburg in de buurt van Lanaken. Daar is de soort erg talrijk en duidelijk ingeburgerd (schriftelijke mededeling Filip Verloove).

In Zweden is de plant sinds 1994 aanwezig (SVENSSON, 1994) en verder wordt hij gemeld uit Oostenrijk, Zwitserland en Denemarken (WELK, 2004).

Hoewel er, voor zover bij ons bekend, in Nederland nog niet over gepubliceerd is, is dit zeker niet de eerste waarneming van de Vreemde bevernel in Nederland. Bij het Rijksherbarium zijn inmiddels waarnemingen bekend van twee plaatsen in Rotterdam en van Nijmegen (schriftelijke mededeling W.J. Holwerda). Ook zijn er waarnemingen opgenomen in de Flora van Nijmegen en Kleef (DIRKSE *et al.*, 2007) die dateren uit 2003 en afkomstig zijn van de Waaldijk in Oosterhout.

HERKOMST VAN DE SOORT

De vraag rijst natuurlijk hoe de soort in deze wegberm terecht is gekomen. Uit de informatie van de internetpagina's (zoeken op: *Pimpinella peregrina*) zijn vier mogelijkheden af te leiden. Het kan een soort zijn die ten gevolge van de klimaatsveranderingen oprukt naar het noordwesten, zoals gesuggereerd wordt door de genoemde waarnemingen in de ons omringende landen (WELK, 2004). Een tweede mogelijkheid is ontsnapping van gekweekte planten. Aan de plant en vooral aan de gedroogde wortel wordt een medicinale werking toegedacht, vanwege de aanwezigheid van melatonine, een stof met antioxiderende werking (HARDELAND, 2005). In mediterrane landen wordt de plant hiervoor gekweekt. Volgens de internetpagina van het Instituut für Geobotanik van de universiteit van Halle (WELK, 2004) wordt de plant al sinds de Middeleeuwen in Duitsland gekweekt. Deze internetpagina geeft ons verder een derde mogelijkheid voor de herkomst van deze plantensoort. De soort schijnt onbedachtzaam gebruikt te worden in 'wilde' zaadmengsels, die onder

FIGUUR 3

De behaarde vruchtjes onderscheiden de Vreemde bevernel (*Pimpinella peregrina*) van de andere bevernelsoorten (foto: Nico Ploumen).

FIGUUR 4

Een overzicht van de groeiplaats van de Vreemde bevernel (*Pimpinella peregrina*) in Brunssum (foto: Nico Ploumen).

meer gebruikt worden om wegbermen in te zaaien. Navraag hierover bij de gemeente Brunssum bevestigde deze suggestie echter niet. Zowel de wegberm als het tegenovergelegen grasland waren door de gemeente niet met een bloemenzaadmengsel ingezaaid. Opvallend is echter wel de aanwezigheid van de Kartuizer anjer in de berm. Op de vindplaats van de Vreemde bevernel in het Saarland blijkt ook de Kartuizer anjer te bloeien, een soort die slechts door inzaaien hier terecht gekomen kan zijn. Dit leidt tevens tot de vierde mogelijkheid. Graszaad wordt op zeer veel plaatsen gebruikt na weg- en waterbouwkundige werkzaamheden. Hiervoor wordt lang niet altijd inheems zaad gebruikt. De Fachdienst Naturschutz van de Landesanstalt für Umweltschutz von Baden-Württemberg geeft aan dat in het, vaak in Zuid- en Oost-Europese landen gekweekte zaad, ook zaad van de Vreemde bevernel kan voorkomen (TREIBER & NICKEL, 2002).

CONCLUSIE

De Vreemde bevernel is voor het eerst in Limburg vastgesteld in een berm te Brunssum. Hoewel uit de literatuur blijkt, dat de soort oprukt vanuit zijn areaal in Zuid- en Zuidoost-Europa, is niet komen vast te staan hoe de plant zich hier gevestigd heeft. Ons vermoeden is dat de groeiplaats is ontstaan door het inzaaien van een bloemen-

zaadmengsel of verontreinigd graszaad uit Zuid- of Oost-Europa. Hierop wijst ook de aanwezigheid van de Kartuizer anjer in dezelfde berm. Wellicht is de aanleg van de herstelde weg en wegberm de oorzaak van deze nieuwe plantensoort in Limburg. Voortzetting van het huidige bermbeheer door de gemeente Brunssum, waarbij de beide wegbermen niet in dezelfde periode gemaaid worden, werkt in het voordeel van deze exoot.

DANKWOORD

Onze dank gaat uit naar de heer Holwerda van het Rijksherbarium voor de definitieve determinatie van de plant. Verder danken we Pierre Grooten voor commentaar en de waardevolle verbeteringen in de eerste versie van dit artikel.

Summary

PIMPINELLA PEREGRINA, A NEW PLANT SPECIES FOR LIMBURG

In June 2007, *Pimpinella peregrina* (Umbelliferae) was found along a minor road near the village of Brunssum (NL). This is the first observation of this plant in the Dutch province of Limburg. *Pimpinella peregrina* is a Mediterranean species which has in recent years been found more frequently in Northwest Europe. Although climate change is probably allowing the plant to expand its range to this part of Europe, the present find is likely to be due to human activity. The species was probably introduced here as a result of sowing a mixture of grass seed produced in the original distribution range of *Pimpinella peregrina*.

Literatuur

- CASPARI, S., 2002. *Pimpinella peregrina* im Saarland erstmals aufgetaucht! Arbeitsgemeinschaft für Tier- und Pflanzengeografische Heimatforschung im Saarland. 21-10-2007. <http://www.delattinia.de/News.htm>.
- DIRKSE, G., S.M.H. HOCHSTENBACH & A.I. REIJERSE, 2007. Flora van Nijmegen en Kleef von Nimwegen und Kleve 1899–2006. Het zevendal, Mook.
- GERSTENBERGER, P., 1985. *Pimpinella peregrina* L.: ein neue Adventivpflanze für die Bundesrepublik Deutschland. Berichte der Bayerischen Botanischen Gesellschaft 56: 89–93.
- HAEUPLER, H. & T. MUJER, 2000. Bildatlas der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands. Bundesamt für Naturschutz. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- HARDELAND, R. & SR PANIDI-PERUMAL, 2005. Melatonin, a potential agent in antioxidative defense: Actions as a natural food constituent, gastrointestinal factor, drug and prodrug. *Nutricion & Metabolisme* 2:22.
- SILL, E., 1997. *Pimpinella peregrina* L. erneut in Bayern gefunden. Berichte der Bayerischen Botanischen Gesellschaft 68: 174.
- SMETTAN, H.W., 2003. Die Fremde Bibernelle (*Pimpinella peregrina*) im Neckarland/ Württemberg. Berichte der Botanischen Arbeitsgemeinschaft Südwestdeutschland 2: 107–111.
- SVENSON, A. & A.A. ANDERBERG, 1994. *Pimpinella peregrina* new to Sweden. *Svensk Botanik Tidskrift* 88(6): 357–360.
- TREIBER, R. & E. NICKEL, 2002. Gräser und Kräuter am richtigen Ort. Landschaftspflege, Merkblatt 6. Fachdienst Naturschutz, Landesanstalt für Umweltschutz, Baden-Württemberg 9 (02): 1–4.
- VERLOOVE, F., 2001. *Pimpinella peregrina* L., nieuw voor de Belgische flora in Ieper. *Dumortiera* 78: 18–20.
- WELK, E., 2004. Artenkatalog - Verbreitung - *Pimpinella peregrina*. 26-07-2007. 23-10-2007. http://www2.biologie.uni-halle.de/bot/ag_chorologie/neophyten/NEO_Map69.html.

Grote groepen grootoorvleermuizen op (kerk)zolders in Midden- en Noord-Limburg

H.W.G. Heijligers, Lottumseweg 27, 5872 AA Broekhuizen

J.C. Buys, Lekdijk 12, 3998 NH Schalkwijk

P.H. van Hoof, Wormerveerstraat 46, 6843 AJ Arnhem

Op een groot aantal (kerk)zolders in Noord- en Midden-Limburg wordt al sinds eind jaren tachtig van de vorige eeuw structureel onderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid van vleermuizen (Buys *et al.*, 1999). Inmiddels heeft dit een omvangrijke set aan monitoringsgegevens opgeleverd over de verspreiding en aantalsontwikkelingen van onder andere grootoorvleermuizen (*Plecotus spec.*). Tijdens de telronden van augustus 2006 en september 2007 werden enkele voor Limburg uitzonderlijk grote groepen grootoorvleermuizen aangetroffen.

GROOTOORVLEERMUIZEN

In Nederland komen twee soorten grootoorvleermuizen voor, de Gewone grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) en de Grijze grootoorvleermuis (*Plecotus austriacus*). Zoals de naam al zegt, zijn bij beide soorten de grote oren opvallend. Het onderscheid tussen

beide soorten is pas sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw bekend. De zichtbare verschillen zitten in de snuitvorm, vachtkleur en de kleur van de tragus (Buys, 1996).

Volgens DIETZ *et al.* (2007) en SCHÖBER & GRIMMBERGER (2001) is de Gewone grootoorvleermuis een typische bossoort, maar jaagt hij ook bij geïsoleerde grote loofbomen en in parken en tuinen. Als verblijfplaats in de zomer wordt gebruik gemaakt van gebouwen en boomholten. In de winter worden eveneens boomholten gebruikt maar ook een veelheid aan onderaardse ruimten. Kolonies van de Gewone grootoorvleermuis kunnen in Europa vijf tot vijftig vrouwelijke individuen omvatten, langs de noordgrens van het areaal tot 100 exemplaren.

DIETZ *et al.* (2007) typeren de Grijze grootoorvleermuis als een soort van kleinschalige cultuurlandschappen. De Grijze grootoorvleermuis is meer aan menselijke omgeving gebonden en jaagt in tuinen en agrarische landschappen. Juist in grote bosgebieden wordt de soort, in tegenstelling tot de Gewone grootoorvleermuis, zelden aangetroffen. Als zomerverblijfplaatsen worden vooral zolders met balken gebruikt. In Limburg is de soort in de zomer alleen bekend van kerkzolders. Over het gebruik van het landschap door de Grijze grootoorvleermuis in Nederland is niets bekend. Grijze grootoorvleermuizen overwinteren in boomholten, kelders, maar ook op de in de zomer gebruikte zolders (DIETZ *et al.*, 2007). Over-

FIGUUR 1

Door het grote aantal Gewone grootoorvleermuizen (*Plecotus auritus*) is een exacte telling alleen mogelijk aan de hand van fotomateriaal:

30 exemplaren op de kerkzolder van Swartbroek in 2006 (foto: Paul van Hoof).

TABEL 1

Zomerkolonies met een minimum aantal van 30 exemplaren van de Gewone grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) in Limburg. De kerkzolder van Mariahoop is in dit overzicht niet opgenomen (in totaal 81 grootoorvleermuizen (*Plecotus spec.*) in 2007). De aantallen van Abdij Lilbosch zijn niet van de zolder, maar van een bunker die in de zomer door Gewone grootoorvleermuizen als kraamkolonie wordt gebruikt (persoonlijke mededeling W. Vergoossen). Het aantal van Huize de Steeg, Grubbenvorst berust op een schatting (bron: NatuurBank Limburg).

Verblijf	Datum	Aantal
Kerk Ell	18 augustus 2006	54
Kerk Swartbroek	15 juli 2006	38
Kerk Ell	14 september 2007	38
Kerk Swartbroek	5 oktober 2005	36
Mortelshof	21 augustus 1990	32
Abdij Lilbosch, bunker	9 augustus 1989	32
Abdij Lilbosch, bunker	21 augustus 1990	31
Huize de Steeg, Grubbenvorst	20 september 2002	30

winterende Grijze grootoorvleermuizen worden in Nederland sporadisch aangetroffen in forten, mergelgroeves en ijskelders (Buys & VERGOOSSEN, 1997). Kolonies van de Grijze grootoorvleermuis in Europa zijn tien tot dertig vrouwelijke exemplaren groot, met uitzonderingen tot 100 exemplaren (DIETZ *et al.*, 2007).

METHODE

Vanaf midden jaren tachtig van de vorige eeuw worden in Noord- en Midden-Limburg kerken met zolders en de bijbehorende torenspitsen jaarlijks eenmaal in de maanden juli, augustus of september door een vaste groep personen bezocht. De zolders en torenspitsen worden nauwkeurig met zaklampen afgezocht op aanwezige vleermuizen. Daarnaast wordt speciaal gelet op vleermuisuitwerpselen, prooi-resten en dode vleermuizen (zie ook Buys *et al.*, 1999).

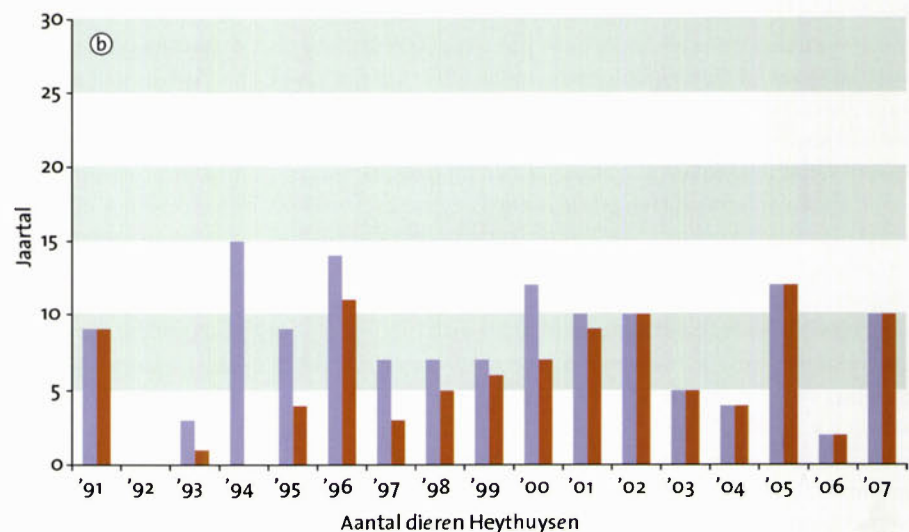
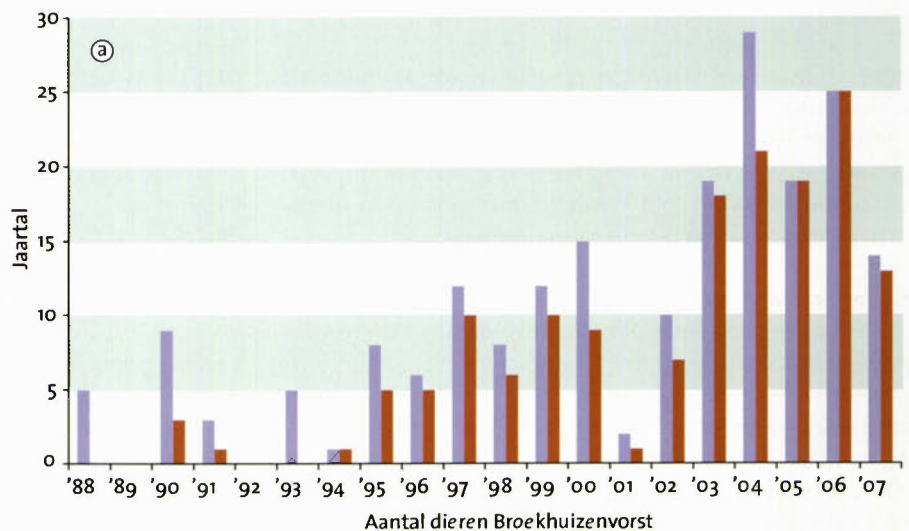
GROTE GROEPEN GROOTOORVLEERMUIZEN IN LIMBURG

Gewone grootoorvleermuis

In de zomer van 2006 werden in twee dicht bij elkaar gelegen kerken, namelijk die in Ell en in Swartbroek grote groepen van de Gewone grootoorvleermuis aangetroffen. In Swartbroek zaten op 15 juli 2006 in totaal 38 exemplaren van deze soort. Op 18 augustus 2006 leverde het bezoek aan de kerk van Ell een groep van 54 dieren

op. Het bezoek van 14 september 2007 leverde in Ell in totaal 38 dieren op, de zolder van Swartbroek kon in 2007 niet geteld worden. In de groep van Swartbroek zaten juveniele dieren [figuur 1], hier gaat het dus om een kraamkolonie. De groep in Ell was te onrustig om vast te kunnen stellen of er juveniele dieren bij zaten, maar gezien de groepsgrootte is het wel aannemelijk dat het ook hier om een kraamkolonie gaat.

Er kan niet worden uitgesloten dat er uitwisseling tussen beide groepen plaatsvindt. Tussen de bezoeken aan beide kerken zaten vijf weken en de beide kerken liggen hemelsbreed slechts ongeveer twee kilometer van elkaar verwijderd. Het landschap tussen beide dorpen is kleinschalig met een stelsel van kleine bosgebie-

FIGUUR 2

Totaal aantal aangetroffen grootoorvleermuizen (*Plecotus spec.*). In paars de Gewone grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) en de Grijze grootoorvleermuis (*Plecotus austriacus*) samen, in rood de aantallen van de Grijze grootoorvleermuis op de kerkzolders van Broekhuizenvorst (a) en Heythuysen (b).

FIGUUR 3
De groep Grijze
grootoorvleermuizen
(*Plecotus austriacus*)
op de kerkzolder van
Broekhuizenvorst in
2006 (foto: Paul van
Hoof).

den waardoor uitwisseling zeer goed mogelijk is. In de resultaten van de monitoring vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw van de kerkzolders uit Noord- en Midden-Limburg zijn groepen van deze omvang uitzonderlijk. In tabel 2 is een overzicht opgenomen van in Limburg bekende groepen van de Gewone grootoorvleermuis op (kerk)zolders, met een aantal van meer dan 30 exemplaren (bron: NatuurBank Limburg).

Grijze grootoorvleermuis

In Limburg worden op een groot aantal kerkzolders Grijze grootoorvleermuizen aangetroffen. Vaak gaat het hier om een enkel exemplaar. In Limburg waren tot voor kort twee kerkzolders bekend waar groepen Grijze grootoorvleermuizen voorkomen die groter zijn dan tien exemplaren: de kerkzolder van Broekhuizenvorst en de kerkzolder van Heythuysen. In 2007 is daar een nieuwe kerkzolder bijgekomen: Mariahoop.

De kerkzolder van Broekhuizenvorst vormt al jaren de best bekende verblijfplaats in Limburg voor de Grijze grootoorvleermuis. Vanaf 1988 wordt de kerkzolder bijna jaarlijks geteld (behalve in 1989 en 1992). De Grijze grootoorvleermuis is hier bekend vanaf 1990; vanaf dit jaar worden de Grijze en Gewone grootoorvleermuizen onderscheiden en vastgelegd op foto's. De aantallen fluctueren vanaf 1990 tot en met 2002 van één tot tien exemplaren, vanaf 2003 worden aantallen geteld van 13 (2007) tot 25 (2006). De grootte van deze kraamkolonie lijkt de laatste jaren duidelijk toe te nemen [figuur 2a], met als hoogtepunt een aantal van 25 vleermuizen op 18 augustus 2006 [figuur 3]. Het betreft voor deze soort de grootste kolonie ooit beschreven in Nederland.

De kerkzolder van Heythuysen toont een ander beeld. De Grijze grootoorvleermuis is hier bekend vanaf 1991, het jaar dat de monitoring in deze kerk is gestart. De aantallen fluctueren er tussen één en twaalf exemplaren. Het hoogste aantal werd aangetroffen in 2005.

Verheugend is het feit dat in 2007 een nieuwe kolonie van de Grij-

ze grootoorvleermuis is ontdekt op de kerkzolder van Mariahoop. Deze zolder werd in het verleden niet geteld. Hier werden in totaal 81 grootoorvleermuizen geteld, waarvan er minimaal 19 gedetermineerd konden worden als Grijze grootoorvleermuis en 20 als Gewone grootoorvleermuis (persoonlijke mededeling Martijn Stevens).

GROTE GROEPEN GROOTOORVLEERMUIZEN IN NEDERLAND

Gewone grootoorvleermuis

In Nederland worden grotere groepen van de Gewone grootoorvleermuis vaker gezien, maar zeker niet frequent. Grootschalig kerkzolderonderzoek uit de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, waarbij ongeveer 1500 kerken, kastelen en oude gebouwen zijn bekeken, leverde groepen grootoorvleermuizen op met een maximum van 27 dieren in Nederland en een maximum van 21 in Limburg (BRAAKSMA & GLAS, 1974, GLAS & BRAAKSMA, 1980).

In het themanummer van de nieuwsbrief van de Vleermuizenwerkgroep van de Zoogdiervereniging VZZ worden de grootste groepen kerkzolderbewonende grootoorvleermuizen per provincie uit de periode 1980 tot en met 2000 besproken. In de meeste provincies zitten deze aantallen rond de 20 (met uitschieters naar beneden uit Noord- en Zuid-Holland met kolonies tot 11 en 15 exemplaren en in Zeeland met kolonies tot slechts vijf exemplaren). Gelderland kent een recordaantal van 45, maar de topper is Friesland met 55 dieren (JANSSEN & VAN DER KUIL, 2002). Uit Drenthe is uit het dorp Zorgvlied een kolonie bekend met een maximum aantal van 53 exemplaren in 1977 (VAN NETTEN, 2002). Het kerkzolderonderzoek in Friesland heeft in de periode 1995 tot en met 2001 een nieuw maximum opgeleverd van 68 dieren in 1999 (ZIJLSTRA & VAN OOSTEN, 2002). Bij deze kolonie worden de dieren geteld bij het uitvliegen, wat bij de meeste kerken niet mogelijk is. Op de zolder zelf werden op de dag van het vastgestelde maximum 44 exem-

plaren (exclusief jongen) geteld. Het aantal van 68 dieren is in de daarop volgende jaren niet meer geëvenaard, de aantallen lopen in de latere jaren uiteen van 15 tot 55 (persoonlijke mededeling Marten Zijlstra).

Tijdens kerkzolderonderzoek in Gelderland in 2001, waarbij 189 kerken werden bezocht, werden in vier kerken aantallen tussen de 30 en de 40 exemplaren geteld (JANSSEN & KRANSTAUER, 2002; VAN DER KUIL *et al.*, 2002). In 2007 werd in een kolonie in Kootwijk meer dan 100 exemplaren van de Gewone grootoorvleermuis aangehouden (persoonlijke mededeling René Janssen).

Grijze grootoorvleermuis

Van de koloniegrootte van de Grijze grootoorvleermuis die in Nederland alleen bekend is uit de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland, is relatief weinig bekend. In de eerder aangehaalde enquête voor de periode 1980 tot 2000 worden groepen beschreven tot tien dieren in Limburg en tot vijf dieren in Zeeland (JANSSEN & VAN DER KUIL, 2002). In de landelijke atlas van Nederlandse vleermuizen uit 1997 wordt een maximum aantal van elf genoemd uit de kerk van Heythuysen (BUYS & VERGOOSSEN, 1997).

DISCUSSIE

De kerkzolders worden doorgaans jaarlijks slechts één keer bezocht. De aantallen waargenomen vleermuizen kunnen echter gedurende een jaar behoorlijk fluctueren. Dit is onder meer afhankelijk van de weersomstandigheden. Tijdens het reguliere bezoek in september 2003 werden op de kerkzolder van Broekhuizenvorst

negen grootoorvleermuizen geteld, waarvan vier Grijze grootoorvleermuizen. Bij een hercontrole in oktober van datzelfde jaar werden in totaal 19 grootoorvleermuizen aangetroffen, waarvan 18 Grijze grootoorvleermuizen!

De tellingen van grootoorvleermuizen op de kerkzolders in Limburg lijken te duiden op een positieve aantalsontwikkeling. Aantallen per kolonie groter dan 30 exemplaren zijn in Nederland schaars. Vergelijkbare groeps groottes zijn in Limburg uitzonderlijk, maar worden vanaf 1989 steeds regelmatig waargenomen [tabel 1].

De gebruikte gegevens voor dit artikel laten het echter niet toe om te concluderen dat de toenemende frequentie van grote groepen duidt op een positieve trend in de aantalsontwikkeling voor de hele provincie. Daarvoor zouden de gegevens verder bewerkt moeten worden. De gemelde 'aanzienlijke achteruitgang' uit de jaren zeventig van de vorige eeuw (GLAS & BRAAKSMA, 1980) lijkt echter wel te zijn gekeerd.

DANKWOORD

Neeltje Huizenga, Johannes Regelink, Jan Kluskens, Martijn Dorenbosch en Theo Bouten hielpen bij het kerkzolderonderzoek. De beheerders waren als altijd, bereidwillig om ons toegang te verlenen tot de kerkzolders. Gerhard Glas leverde historische informatie. René Janssen, Marten Zijlstra, Ruud Kaal, Willem Vergoossen en Ludy Verheggen worden bedankt voor het aanleveren van extra informatie over de aantalsontwikkelingen.

Summary

LARGE GROUPS OF LONG-EARED BATS IN CHURCH ATTICS IN LIMBURG

The attics of a number of churches in the province of Limburg (NL) have been investigated for the presence of bats over a period of many years. Two species of long-eared bats are found in Limburg, the Brown long-eared bat (*Plecotus auritus*) and the Grey long-eared bat (*Plecotus austriacus*).

The 2006 surveys revealed several large groups of both species, in numbers that are exceptional compared with those in other parts of the country. Groups of 38 and 54 Brown long-eared bats were found in the churches at Swartbroek and Ell, respectively. Since these two churches are about two kilometres apart, migration between the churches cannot be excluded. In addition, a group of 25 Grey long-eared bats was observed, representing the largest group known in the Netherlands so far. The considerable deteriorating trend reported in the 1970s thus seems to have been reversed.

Literatuur

- BRAAKSMA, S. & G.H. GLAS, 1974. Gegevens over de achteruitgang van grootoorvleermuizen (*Genus Plecotus*) op zomerverblijfplaatsen in Nederland. *Lutra* 16 (1):24-33.
- BUYS, J. 1996. Grijze grootoorvleermuizen op Noord- en Middenlimburgse kerkzolders. *Natuurhistorisch Maandblad* 85 (3):50-53.
- BUYS, J., H. HEIJLIGERS & M. DORENBOSCH, 1999. Voor vleermuizen de kerk in. *Natuurhistorisch Maandblad* 88 (5):82-93.
- BUYS, J.C. & W.G. VERGOOSSEN, 1997. Grijze grootoorvleermuis *Plecotus austriacus*. In: Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (red.). *Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie*. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorisch Vereniging, Utrecht: 224-230.
- DIETZ, C., O. VON HELVERSEN & D. NILL, 2007. *Handbuch der Fledermäuse Europas und Nordwestafrikas*. Biologie, Kennzeichen, Gefährdung. Kosmos, Stuttgart.
- GLAS, G.H. & S. BRAAKSMA, 1980. Aantalsontwikkelingen in zomerverblijfplaatsen van vleermuizen in kerken. *Lutra* 22 (1-3):84-95.
- JANSSEN, R. & B. KRANSTAUER, 2002. Kerkzolderonderzoek Gelderland. *Vleermuiswerkgroep VZZ Nieuwsbrief* 14 (2):12-14.
- JANSSEN, R. & R. VAN DER KUIL, 2002. Totaaloverzicht kerkzolderonderzoek. *Vleermuiswerkgroep VZZ Nieuwsbrief* 14 (2):29-30.
- KUIL, R. VAN DER, E. BOMMERZIJ & H. REINDERS, 2002. Vleermuizen op kerkzolders rond Deventer. *Vleermuiswerkgroep VZZ Nieuwsbrief* 14 (2):16-18.
- NETTEN, H. VAN, 2002. Een onderzoek uit de oude doos. *Kerkzolderinventarisatie in het kader van zoogdier-monitoring*. *Vleermuiswerkgroep VZZ Nieuwsbrief* 14 (2):23-24.
- SCHÖBER, W. & E. GRIMMBERGER, 2001. Gids van de vleermuizen van Europa, Azoren en Canarische Eilanden. Met specifieke informatie over de vleermuizen in Nederland en België. Tirion Uitgevers bv, Baarn.
- ZIJLSTRA, M. & M. VAN OOSTEN, 2002. Kerkzolderonderzoek naar vleermuizen in Fryslân 1995-2001. *Vleermuiswerkgroep VZZ Nieuwsbrief* 14 (2):6-8.

Een nieuwe vindplaats van de Beekprik in Limburg

Martijn Dorenbosch & Eva Leenders, Radboud Universiteit Nijmegen, Afdeling Dierecologie, Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen

In het voorjaar van 2007 werd tijdens een korte routinebemonstering van de visgemeenschap van de Aalsbeek ten zuiden van Tegelen een volwassen Beekprik (*Lampetra planeri*) aangetroffen. Omdat het om een nieuwe vindplaats van een zeer zeldzame vissoort in Limburg gaat, worden hier details over de bemonstering gepresenteerd en aanbevelingen gedaan ter bescherming en verbetering van de visgemeenschap van de Aalsbeek.

DE AALSBEEK

De Aalsbeek is een laaglandbeek van circa vier kilometer lengte met een relatief groot verval die vanaf het oostelijke Maasterras naar de Zandmaas stroomt [figuur 1]. De beek heeft een snelstromend karakter, is ondiep (maximaal 60 cm) en heeft een beperkte breedte (maximaal vier meter). De bodem bestaat voornamelijk uit zand, afgewisseld met grindbanken en incidenteel puinblokken. De beneden- en middenloop hebben een natuurlijk karakter met een gevarieerde stroomsnelheid, breedte en diepte. De bovenloop is genormaliseerd en heeft een V-vormig profiel. De beek is over een lengte van 1,2 km vrij optrekbaar voor migrerende vissen vanuit de Maas. Dit betreft het deel vanaf de monding tot aan de vijvers van kasteel Holtmühle. Ter hoogte van het kasteel is de beek gestuwd en kent het water een verval van circa 1,5 m over verschillende korte stuwpannen [figuur 2]. De stroomsnelheid in de stuwpannen is zeer

hoog waardoor er geen substraat op de bodem van de stuwpannen aanwezig is. Hierdoor vormt deze stuw voor in de Aalsbeek stroomopwaarts migrerende vissen een onoverbrugbare barrière.

BEMONSTERING

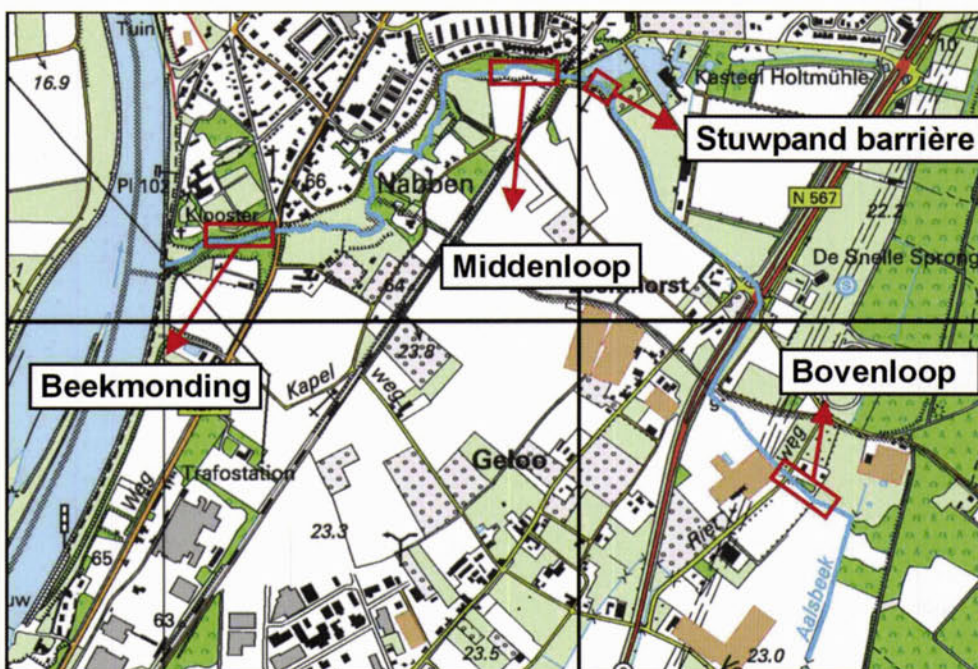
De Aalsbeek werd op 24 maart 2007 door de auteurs op vier locaties bemonsterd:

- 1) de beekmonding, een circa 250 m lang beektraject stroomopwaarts vanuit de monding in de Maas;
- 2) de middenloop, een traject van eveneens ongeveer 250 m direct ten westen van de spoorlijn Venlo - Roermond;
- 3) de stuwpannen in de barrière, over een lengte van circa 25 m ter hoogte van kasteel Holtmühle direct ten oosten van de spoorlijn;
- 4) de bovenloop op het oostelijke Maasterras, opnieuw ongeveer 250 m beektraject ten oosten van het tracé van de Rijksweg 73 [figuur 1]. Vissen werden geïnventariseerd met behulp van een handschepnet. Gevangen vissen werden direct weer in de beek teruggezet.

RESULTATEN

In totaal werden 13 vissoorten aangetoond [tabel 1]. In de twee monsterpunten in het benedenstrooms gelegen beektraject, dat vrij opzwellbaar is voor vissen vanuit de Maas, werd het hoogste aantal soorten aangetroffen. Hier werden onder andere de stromingsminnende soorten Kopvoorn (*Leuciscus cephalus*), Winde (*Leuciscus idus*) en Rivierdonderpad (*Cottus perifretum*) waargenomen. De

beekmonding werd getypeerd door hoge aantallen Blankvoorn (*Rutilus rutilus*) en Baars (*Perca fluviatilis*) en de aanwezigheid van Zeelt (*Tinca tinca*) en Blauwband (*Pseudorasbora parva*). Bempjes (*Barbatula barbatulus*) werden het meest aangetroffen in de middenloop. De bovenloop werd gekarakteriseerd door hoge aantallen Tiendoornige stekelbaars (*Pungitius pungitius*). Driedoornige stekelbaars (*Gasterosteus aculeatus*) was

FIGUUR 1

Overzicht van de Aalsbeek en de vier bemonsterde locaties (© Topografische dienst, Emmen).

TABEL 1

Overzicht waargenomen vissen (aantal per mansterpunt) op 24 maart 2007 in de Aalsbeek.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Beekmonding	Middenloop	Stuwpandbarrière	Bovenloop
Baars	<i>Perca fluviatilis</i>	3 ^a	1		6
Beekprik	<i>Lampetra planeri</i>		1		
Bermpje	<i>Barbatula barbatulus</i>	5	23		3
Blankvaarn	<i>Rutilus rutilus</i>	48	2		
Blauwband	<i>Pseudorasbora parva</i>	3			
Driedaarnige stekelbaars	<i>Gasterosteus aculeatus</i>	44	3 ^a		22
Kapvaarn	<i>Leuciscus cephalus</i>	4	1		
Rietvoorn	<i>Rutilus erythrophthalmus</i>	1			
Rivierdanderpad	<i>Cottus perifretum</i>	1	3		
Riviergrondel	<i>Gobio gobio</i>	1			
Tiendoorrige stekelbaars	<i>Pungitius pungitius</i>				23
Winde	<i>Leuciscus idus</i>	1	1		
Zeelt	<i>Tinca tinca</i>	7			
Totaal aantal soorten:		11	8	0	4

algemeen in zowel beekmonding, middenloop en bovenloop. In de stuwpannen in de barrière werden géén vissen gevangen.

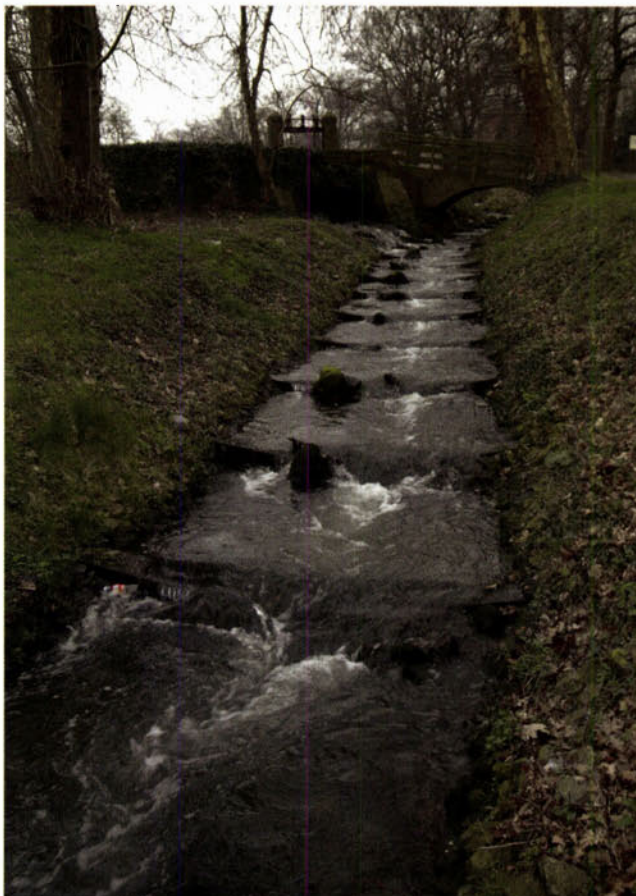
In de middenloop werd in een stroomversnelling [figuur 3] een volwassen gemetamorfoseerde Beekprik aangetroffen van 13 cm lengte. Omdat de bemonstering in de paaitijd [figuur 4] van de Beekprik werd uitgevoerd is niet verder gezocht naar andere individuen om mogelijk aanwezige paainesten niet te verstoren.

BEEKPRIK

Hoewel de aanwezigheid van de Beekprik in de Aalsbeek niet bekend is (GUBBELS, 2000), staat de aanwezigheid van de soort niet op zichzelf. In 2005 werd een larve gevangen van een prik in de monding van de Aalsbeek (DORENBOSCH *et al.*, 2006). Omdat tijdens de huidige bemonstering een volwassen Beekprik werd aangetrof-

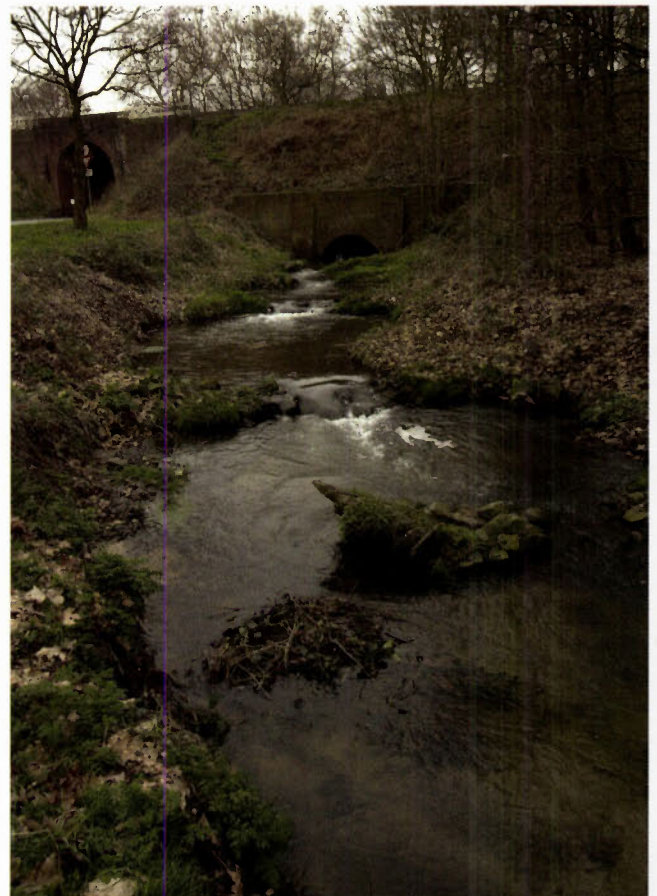
fen, betrof de waarneming in 2005 waarschijnlijk een larve van dezelfde soort. De aanwezigheid van Rivierprik (*Lampetra fluviatilis*) in de Aalsbeek kan echter niet uitgesloten worden. In 2007 werd in Noord-Limburg in een zijbeek van de Niers zowel Rivier- als Beekprik vastgesteld (mondelijke mededeling Frank Spikmans, Stichting RAVON).

Aanvullend aan de huidige bemonstering werd de collectie van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis in Leiden geraadpleegd. In de collectie bleken in totaal vier verschillende Beekprikken aanwezig te zijn, twee dieren gevangen in 1944 en twee dieren

FIGUUR 2

Stuwpannen in de barrière ter hoogte van kasteel Holtmühle (foto: M. Darenbasch).

FIGUUR 3

Stroomversnelling in de middenloop waar de Beekprik (*Lampetra planeri*) werd gevangen (foto: M. Darenbasch).

FIGUUR 4

Volwassen Beekprikken (*Lampetra planeri*) tijdens paal (foto: M. Dorenbosch).

gevangen in 1949, allemaal afkomstig uit een beek ter hoogte van Tegelen. Hoewel de vindplaats niet exact genoemd wordt, betrof dit waarschijnlijk de Aalsbeek.

Gesteld kan worden dat anno 2007 nog steeds een populatie Beekprikken aanwezig moet zijn in de Aalsbeek. Omdat de beek relatief kort is, én de laatste jaren regelmatig intensief bemonsterd is, zijn de aantallen waarschijnlijk laag. De populatie lijkt hierdoor kwetsbaar en zeer gevoelig voor verstoring (watervervuiling, verandering in de beekmorfologie of verstoring in het kader van visbemonsteringen).

VERBETERING MIGRATIEMOGELIJKHEDEN

Uit de bemonstering komt een duidelijk verschil naar voren tussen de visfauna in de beekdelen stroomafwaarts en stroomopwaarts van de barrière bij kasteel Holtmühle. In de stuwpannen van de barrière werden géén vissen aangetroffen, de stroomsnelheid was hier zeer hoog. De barrière lijkt hiermee onoverbrugbaar voor stroomopwaarts migrerende vissen. In de middenloop direct stroomafwaarts van de barrière werden Kopvoorn, Winde en Rivierdonderpad waargenomen die vermoedelijk opgezwommen zijn vanuit de Maas. Op ditzelfde monsterpunt werd ook de waarneming van de Beekprik verricht. Het lijkt er dus op dat vissen voor de stuwpannen 'stranden'.

De Aalsbeek stroomopwaarts herbergt echter interessante snel-

FIGUUR 5

Geslacht beekhabitat met grindbanken stroomopwaarts van de barrière (foto: M. Dorenbosch).

stromende beekhabitats inclusief grindbanken [figuur 5]. Deze lijken geschikt als paaihabitat voor de Beekprik. Indien de barrière ter hoogte van kasteel Holtmühle passeerbaar gemaakt wordt voor stromingsminnende vissen (bijvoorbeeld door de stuwpannen te vervangen door moderne vistrappen), worden deze bereikbaar voor de al aanwezige vissen in de benedenloop van de Aalsbeek. Het areaal aan geschikt habitat voor soorten zoals Kopvoorn, Rivierdonderpad, Winde en Beekprik wordt hierdoor aanzienlijk vergroot. De kleine populatie Beekprikken kan hiermee mogelijk behouden worden.

Summary

NEW RECORD OF BROOK LAMPREY IN THE PROVINCE OF LIMBURG, THE NETHERLANDS

In 2007, a small lowland stream in the province of Limburg, the Aalsbeek brook, was found to harbour the rare Brook lamprey (*Lampetra planeri*), representing a new location for this species. Despite considerable efforts, adult individuals had never been observed during earlier surveys. The col-

lection of the National Museum of Natural History (Naturalis) in Leiden was found to include preserved Brook lampreys collected from the stream during the 1940s. In 2005, one lamprey larva had been observed near the mouth of the stream. It seems likely that the population in the downstream part of this brook has survived in low numbers over the decades. The stream habitat could be greatly improved and expanded by removing the barrier imposed by a weir in the brook, so that Brook Lampreys and other fish species could reach suitable upstream habitats.

Literatuur

- DORENBOSCH M., W.C.E.P. VERBERK & B.J.A. POLLUX, 2006. De visfauna van beekmondingen in Limburg. Deel 1. Vergelijking tussen beekmondingen. *Natuurhistorisch Maandblad* 95(4): 93-97.
- GUBBELS, R., 2000. Beekprik. In: Crombaghs B.H.J.M., R.W. Akkermans, R.E.M.B. Gubbels & G. Hoogerwerf (red). *Vissen in Limburgse beken. De verspreiding en ecologie van vissen in stromende wateren in Limburg*. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht: 176-183.

MEDEDELINGEN

Wijngaardslak en Segrijnslak gezocht!

De Mollusken Studiegroep Limburg (MSL), één van de werkgroepen van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, werkt aan een verspreidingsatlas van de landslakken in Limburg. Daarvoor zijn veel gegevens nodig.

De Wijngaardslak

Wijngaardslakken (*Helix pomatia*) zijn de grootste slakken van ons land. Het huisje van een volwassen dier bereikt een maximale breedte en hoogte van 50 mm. Het kruipende dier dat dit huisje draagt kan zich tot ongeveer 10 cm uitrekken en is niet over het hoofd te zien!

Wijngaardslakken [figuur 1] zijn op veel verschillende plekken te vinden, onder andere in beemden, holle wegen, bossen en ruigten. Niet overal zijn ze in deze biotopen aan te treffen. Veel soorten slakken vindt men op vochtige, beschaduwde voedselrijke plaatsen op een kalkrijke bodem. Wijngaardslakken zijn echter niet gebonden aan een vochtige omgeving, ook op muren en droge rotsbodems worden ze vaak aangetroffen. Gedurende de schemering en nacht kruipen ze rond, op zoek naar voedsel. Overdag vindt men de dieren met hun huisje ergens tegenaan gekleefd, bijvoorbeeld tegen de stam van een boom. De opening tussen het oppervlak en huisje is zorgvuldig afgesloten met slijm. Het slijm droogt snel en het dier is daarmee beschermd tegen vochtverlies, ook tijdens het heetste deel van de dag.

Een voedselrijke bodem geeft gewoonlijk een weelderige plantengroei. Dit leidt weer tot een massa halfverteerde plantendelen

op de bodem. De bodem wordt humeus en rul. Een paradijs voor Wijngaardslakken. Er is veel voedsel, zoals jonge plantendelen, half vergane bladeren en schimmels. Bovendien houdt de humeuze bodem vocht vast. Maar er komen nog enkele factoren bij. Een Wijngaardslak overwintert door zich in te graven. Dat lukt hier uitstekend. Maar het meest belangrijk: Wijngaardslakken hebben een dergelijke bodem nodig bij hun voortplanting. Een bevrucht dier zoekt een goede plek om eieren te leggen. Daar graaft het een gat en legt hier 60 tot 70 erwtgrote eieren in, waarna het gat weer wordt dichtgeschoven. Uit elk ei wordt een jong slakje geboren, compleet met huisje. De jonge dieren eten zich een weg naar de buitenlucht, de halfvergane plantendelen in de bodem dienen tot voedsel. Daarmee wordt duidelijk waarom ook het vochtgehalte van de bodem belangrijk is. Te vochtig, dan vallen de jonge dieren ten prooi aan schimmels en te droog, dan overleven ze ook niet.

Kalkrijkdom van de bodem is ook een belangrijke factor. De dieren nemen kalk op uit hun voedsel, maar kunnen dit ook rechtstreeks doen door bijvoorbeeld te eten van oude lege slakkenhuisjes. Met behulp van dit materiaal wordt het grote slakkenhuis opgebouwd. Er is dus heel wat kalk nodig. De opname van kalk uit voedsel is zo efficiënt, dat de soort ook in minder kalkrijke gebieden kan voorkomen. Echter in een kalkarme en zure omgeving kan ze niet leven.

Al deze factoren bij elkaar bepalen voor een groot deel de huidige verspreiding van de soort in Limburg [figuur 3]. Ze is hoofdzakelijk

in het zuidelijk deel van de provincie te vinden, maar ook in Midden-Limburg komt ze voor. Figuur 3 toont één uurhok waar de soort voorkomt buiten het hoofverspreidingsgebied, maar er zijn er meer. De soort wordt namelijk gegeten en dat werkt de verspreiding door de mens in de hand. BUTOT (1975) stelt dat de Wijngaardslak in Zuid-Limburg een autochtoon dier is. Voorkomens ten noorden van de lijn Eindhoven – Heerlen zijn ontstaan door het uitzetten van dieren en door het wegwerpen van voor consumptie afgekeurde levende Wijngaardslakken. Wanneer de consumptie van de dieren is gestart, is niet bekend. Uit diverse bronnen blijkt dat de Wijngaardslak in ieder geval al in de zeventiende eeuw als voedsel gebruikt werd. Daartoe werd de soort op talrijke plaatsen op en rond landgoederen geïntroduceerd, waar ze nu nog vaak te vinden is. Van het landgoed rest misschien nog slechts een ruig begroeide ruïne, met veel kalk die men gebruikte om te metselen. Wat wil je als Wijngaardslak nog meer?

De Segrijnslak

De Segrijnslak (*Cornu aspersum*) lijkt wel wat op de Wijngaardslak. De soort is wat kleiner, heeft een wat andere kleur en ook enkele kenmerken van het huisje verschillen met die van de Wijngaardslak [zie kader]. De dieren zijn niet moeilijk uit elkaar te houden. Het oppervlak van het huisje van de Segrijnslak heeft een typische sculptuur, er zitten putjes en deukjes in alsof er met een hamertje op geslagen is. Het huisje van de Wijngaardslak mist deze structuur.

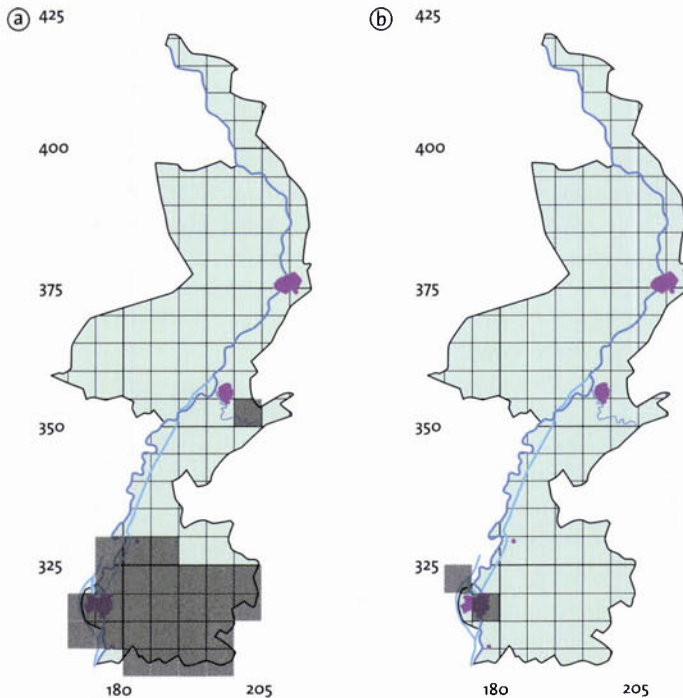
FIGUUR 1

De Wijngaardslak (*Helix pomatia*) is de grootste slak van ons land (foto: S. Keulen).

FIGUUR 2

De Segrijnslak (*Cornu aspersum*) lijkt op de Wijngaardslak (*Helix pomatia*), maar is kleiner en heeft een andere kleur (foto: S. Keulen).

FIGUUR 3
De verspreiding van a) de Wijngaardslak (*Helix pomatia*) en b) de Segrijnslak (*Cornu aspersum*) in Limburg op uurhokniveau (5 x 5 km) (bron: Mollusken Studiegroep Limburg).

De levenswijze van de Segrijnslak komt in grote lijn overeen met die van de Wijngaardslak, maar de soorten komen zelden samen voor. De Segrijnslak is een cultuurvolger, de soort komt vooral voor in sterk door mensen beïnvloede terreinen zoals parken, tuinen en wegbermen. In de kuststrook kan ze tot een ware plaag worden.

In Limburg zijn er weinig voorkomens bekend [figuur 3], slechts rond Maastricht is de soort door de MSL op enkele plaatsen aangetroffen. Mogelijk komt de soort ook elders in Limburg voor, er zijn in ieder geval een aantal meldingen van vóór 2000. Nieuw gevestigde populaties bestaan enige tijd, om

te verdwijnen als de omgeving minder geschikt wordt. Ook predatie kan een sterke rol spelen. Lijsters (*Turdus spec.*) en Merels (*Turdus merula*) waarderen deze soort zeer als ze hem eenmaal hebben leren kennen en kunnen een ware slachting aanrichten. Ook de Segrijnslak wordt gegeten ('Petit-gris').

Oproep

De MSL zou graag waarnemingen van deze twee soorten (maar ook van andere soorten) willen ontvangen.

Natuurlijk is de werkgroep het meest geïnteresseerd in voorkomens ten noorden van de lijn Elsloo – Heerlen. Graag een goe-

de plaatsaanduiding (gebied, straat, zoveel honderd meter ten noorden van), bij voorkeur voorzien van een Amersfoortcoördinaten. Schrijft u er ook even bij wanneer de soort is waargenomen? Mocht u weten hoe en wanneer de soort er terecht gekomen is, dan is dat een waardevolle aanvulling op uw waarneming.

De Wijngaardslak is een wettelijk beschermd dier. Het verstoren van deze dieren, zelfs het meenemen van lege, oude huisjes is niet toegestaan. Een digitale foto is gewoonlijk voldoende om de soort te determineren. Ook de Segrijnslak is op een foto goed herkenbaar. In geval van twijfel zal iemand van de MSL graag de waarnemingsplaats bezoeken.

Waarnemingen kunnen opgestuurd worden naar het kantoor van het Natuurhistorisch Genootschap, t.a.v. de Mollusken Studiegroep Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, e-mail: kantoor@nhgl.nl.

Stef Keulen

Literatuur

- BUTOT, L.J.M., 1975. De Wijngaardslak in Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XXV, aflevering 2-3.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYIS & TH.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. Uitgeverij KNNV, Hoogwoud.
- KERNEY, M.P., R.A.D. CAMERON & J.H. JUNGLUTH, 1983. Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. Paul Parey, Hamburg/Berlin.

Kader

Kenmerken van Wijngaardslak en Segrijnslak

Wijngaardslak (*Helix pomatia*)

(KERNEY *et al.*, 1983; GITTENBERGER *et al.*, 1984)

Huisje:

- 30-50 x 32-50 mm.
- Bol-kegelvormig, rechts gewonden, 5 tot 6 bolle omgangen.
- Navel nauw maar open, gedeeltelijk door een lip overdekt.
- Vrij stevig, de grote mondopening vaak met een opvallend wittig verdikte mondrand.
- Crème-wit tot gelig-bruin, met iets donkerder bruine min of meer duidelijke spiraalbanden.
- Vrij grove groeilijnen, gekruist door een veel fijnere spiraalsculptuur.

Dier:

- Crème-wittig tot grijs.
- Kan zich volledig terug trekken in het huisje.

Segrijnslak (*Cornu aspersum*)

(KERNEY *et al.*, 1983; GITTENBERGER *et al.*, 1984)

Huisje:

- (zelden 20) 25-30 (zelden 40) x 25-40 (zelden 45).
- Iets scheef bol-kegelvormig, rechts gewonden, 3,5-5 omgangen.
- Geen navel, de opening is geheel afgesloten door de lip.
- Vrij stevig, de grote mondopening met een krachtig verdikte, witte, omgeslagen lip.
- Geelbruin tot donkerbruin, met 0 tot 5 min of meer duidelijke spiraalbanden. Over het gehele schelpoppervlak komen grillige gele vlekjes voor, vaak regelmatig in verticale zigzaglijnen gerangschikt.
- Typische ribbelige onregelmatige oppervlaktesculptuur ('hamerslaksculptuur'). Ook zijn er radiaallijnen van wisselende sterkte.

Dier:

- Grijs tot donkergrijs.
- Kan zich volledig terug trekken in het huisje.

Nog meer verrassingen in de overkluizing van de Keutelbeek

Sinds 2001 worden in de overkluizing van de Keutelbeek te Sittard Watervleermuizen (*Myotis daubentonii*) gemonitord (DAMSTRA, 2006). De vleermuizen verzamelen zich 's zomers in de nissen onder putdeksels. De overkluizing is een betonnen constructie van ongeveer 400 m lang, 6 m breed en 2,5 m hoog, waar het water gemiddeld 35 cm hoog staat. Tijdens de monitoringsronden die twee à drie keer per jaar in mei, juni en juli plaatsvinden, worden bijna ieder jaar meerdere exemplaren van een grote nachtvlinder aangetroffen. Het was er tot nu toe nog niet van gekomen om de nachtvlinder op naam te brengen. Op 20 juni 2007 heeft ondergetekende samen met Monique Korsten de overkluizing bezocht. Er is een foto gemaakt van een van de zes aanwezige exemplaren, waardoor de nachtvlinder op naam gebracht kon worden. Het gaat om het Zwart weeskind (*Mormo maura*), een voor Nederland zeer zeldzame verschijning. Op de waarnemingsformulieren voor de vleermuizen is slechts één keer het aantreffen van de nachtvlinder vermeld. Van deze datum (24 juli 2002) is met zekerheid vast te stellen dat er drie exemplaren van de nachtvlinder zijn aangetroffen. Van de jaren erna zijn helaas geen aantallen meer te achterhalen. Aangezien er meerdere exemplaren van het Zwart weeskind gedurende een aantal jaren achter elkaar zijn aangetroffen, kan er van worden uitgegaan dat het niet om zwerfende exemplaren gaat.

Habitat

Het Zwart weeskind is een grote nachtvlinder die tot de familie van de uilen (*Noctuidae*) behoort [figuur 1]. De 's nachts actieve vlinders vliegen in één generatie per jaar tussen

eind juni en half september (BELLMANN, 2003; EBERT, 1998). Het Zwart weeskind is een soort van bossen en struwelen langs rivieroeveren of moerassen. In Duitsland wordt de soort ook aangetroffen langs gekanaliseerde beken in dorpen en stadsranden als er zacht hout aanwezig is (EBERT, 1998). 's Nachts worden de vlinders op honingdauw of bloeden-bomen aangetroffen. De waardplanten van het Zwart weeskind zijn in het voorjaar vooral verschillende loofbomen en struiken, zoals wilgen (*Salix spec.*), Zwarte els (*Alnus glutinosa*), Gewone es (*Fraxinus excelsior*) en Klimop (*Hedera helix*) (SKINNER, 1998; EBERT, 1998; BELLMANN, 2003). In het najaar fungeren vooral kruidachtige planten als voedselplant. Genoemd worden Grote brandnetel (*Urtica dioica*) (EBERT, 1998; BELLMANN, 2003), zuring (*Rumex spec.*), dovenetel (*Lamium spec.*) en Vogelmuur (*Stellaria media*) (VLINDERSTICHTING, 2007).

De vlinders zitten overdag het liefst tegen donkere muren of schuttingen of onder bruggen (TER HAAR, 1989). De vindplaats in Sittard ligt midden in de stad. De oevers van de Keutelbeek liggen grotendeels in het beton en grenzen aan tuinen van kantoorgebouwen en particulieren. De beplanting bestaat voornamelijk uit (gazon)gras en verschillende boom- en struiksoorten, waarvan slechts een klein aantal wordt genoemd in de literatuur. Klimop is wel veel aanwezig aan de zuidzijde van de overkluizing.

Overdag rusten de vlinders in gebouwen, onder bruggen of in nestkasten (VLINDERSTICHTING, 2007), en zoals met deze waarneming is aangetoond, ook in overkluizingen. In Zuid-Europa bevindt de nachtvlinder zich in grotten (BELLMANN, 2003) en in boomholten (BELLMANN & HEITMANS, 2003). De vlinders verblijven het liefst in de nabijheid van water (EBERT, 1998). In de overkluizing in Sittard wordt het Zwart weeskind op

verschillende plaatsen aangetroffen. Zowel op de wanden van de overkluizing zelf, als in nissen en rioolbuizen. Wat opvalt is dat de nachtvlinders vooral op verticale delen zitten met de kop min of meer omhoog.

Voorkomen

Aan het begin van de 19^e eeuw is het Zwart weeskind in Nederland gevangen in Gelderland (Achterhoek, Gorssel, Arnhem), Groningen (In het Sterrebosch), Limburg (Geuldal, Venlo en Tegelen), bij Rotterdam, Breda en Den Haag (binnenshuis) (TER HAAR, 1989). Momenteel is de soort bijna overal in Noordwest- en Midden-Europa zeldzaam (BELLMANN & HEITMANS, 2003). Rondom de Middellandse zee komt de soort algemeen voor.

In Nederland was het Zwart weeskind eind vorige eeuw alleen bekend van het Geul- en Gulpdal. Daarnaast werden enkele zwerfende exemplaren aangetroffen elders in Nederland. De soort lijkt zich de laatste jaren iets uit te breiden (mondelijke mededeling, Dick Groenendijk). Vooral uit Limburg komen de laatste jaren meer waarnemingen binnen bij De Vlinderstichting.

Ykelien Damstra,

Waterschap Roer en Overmaas

Literatuur

- BELLMANN, H., 2003. Vlinders, rupsen en waardplanten. De Vlinderstichting/Tirion uitgevers b.v., Wageningen/Baarn.
- BELLMANN, H. & W.B.R. HEITMANS, 2003. Insecten van Europa. 28 juni 2007. <http://ip30.eti.uva.nl/BIS/insecten.php?menuentry=medewerkers>.
- DAMSTRA, Y.K., 2006. Watervleermuizen in de overkluizing. Natuurhistorisch Maandblad 95(1): 30-32.
- EBERT, G., 1998. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 7. Nachtfalter V. Ulmer, Stuttgart.
- HAAR, D. TER, 1989. Onze vlinders. Derde uitgave bewerkt naar Lampert "Grossmetterlinge und Raupen Mittel-Europa's" door Dr. P.M. Keer. Vierde druk. Uitgeverij Intercombi van Seljen BV., Leeuwarden.
- SKINNER, B., 1998. Colour Identification Guide to Moths of the British Isles (Macrolepidoptera). Second edition. Penguin Books, London.
- VLINDERSTICHTING, 2007. Vlinder-net. De informatiebron voor dagvlinders en nachtvlinders van de Vlinderstichting. 25 juli 2007. <http://www.vlinder-net.nl/>.

FIGUUR 1

Een van de exemplaren van het Zwart weeskind (*Mormo maura*) op de wand van de overkluizing van de Keutelbeek te Sittard (foto: Y.K. Damstra).

RECENT VERSCHENEN

TOOREN, B.F. VAN & L.B. SPARRIUS (REO.), 2007. *Voorlopige verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen*.

Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV, Utrecht (350 pp.). ISBN 978 90 811495 1 8. Prijs € 34,95 (€ 29,95 leden KNNV/NHGL), exclusief verzendkosten. Te bestellen bij de KNNV Uitgeverij in Utrecht (internetpagina: www.knnvuitgeverij.nl). Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

In 2005 is gestart met werkzaamheden voor het opstellen van een verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen die ongeveer in 2011 moet verschijnen. De hier besproken voorlopige atlas is de eerste mijlpaal in dit project. De atlas moet een stimulans vormen voor het verzamelen van aanvullende gegevens. In een kort algemeen deel wordt ingegaan op de achtergronden van de atlas en de hierin representeerde gegevens. Verreweg het grootste deel van het boek bestaat uit verspreidingskaartjes van bladmosses (inclusief veenmosses) en lever- en hauwmosses. Op de kaartjes staat de verspreiding van voor en na 1980 aangegeven per atlasblok. In de bijbehorende soortbeschrijving wordt onder meer aandacht besteed aan de belangrijkste biotopen van de soort, de verspreiding en mogelijke verwarring met andere soorten. Het boek wordt afgesloten met een volledige lijst van de in de atlas opgenomen soorten met daarbij de status van de soort in Nederland en het areaal van de soort in Europa.

VOGELWERKGROEP DE HAESELAAR, 2007. *Jaarverslag 2006*.

Stichting Natuurpublicaties Limburg, Roermond (121 pp.). Prijs € 7,-, inclusief verzendkosten. Te bestel-

len bij het Publicatiebureau van het Genootschap (e-mail: publicatiebureau@nhgl.nl). Het rapport is ook op te halen vanaf de Internetpagina op www.vogelwerkgroep.nl.

Het negentiende jaarboek van de vogelwerkgroep de Haeselaar bevat de verslagen van de vogelactiviteiten die de werkgroep in 2006 heeft verricht, waaronder ook die van de natuur- en beschermingsactiviteiten en vogelexcursies. Het rapport opent met een overzicht van de in het werkgebied waargenomen vogelsoorten in 2006. In vergelijking met de totaalijst over de periode 1988 tot en met 2005 konden Morinelplevier, Porseleinhoen en Roodhalsgans worden toegevoegd. Het rapport vervolgt met inventarisatieverslagen van gebieden zoals de Doort, Lilbosch en Haeselaarsbroek, diverse beken en kalkzandsteenfabriek "De Hazelaar", en met verslagen van wintertellingen langs de Maas, het Bijzondere Soorten Project Niet-Broedvogels en de Punt Traject Tellingen. Ook worden de bijzondere waarnemingen van het gebied uit het Vogelarchief Limburg besproken. Naast informatie over de tellingen van de najaarstrek, het nestkastenproject, de huiszwaluwen gierzwaluwinventarisaties en het uilenproject, bevat het eveneens een verslag van World Birdwatch 2006. Ook wordt een broedgeval van de Zwarte wouw in de Brandt beschreven.

WERKGROEP BEHOUD OEF PEEL, 2007. *Jaarverslag 2006*.

Werkgroep Behoud de Peel, Deurne (20 pp.). Het verslag is te bestellen door € 2,50 over te maken op giro 5356520 ten name van Werkgroep Behoud de Peel te Meijel onder ver-

melding van 'Jaarverslag 2006'. Zolang de voorraad strekt.

Werkgroep behoud de Peel heeft als doel het behoud en herstel van het Peelgebied als een hoogveen (achtig) landschap met de daaraan verbonden historische waarden en natuurkwaliteiten. Het jaarverslag 2006 bevat weer achtergrondinformatie over wat speelt op het gebied van natuur en landschap in de Peelregio. Er staan onder meer artikelen in over de bescherming van het Peelgebied tegen ammoniakdepositie. Ook staat het waterbeleid van provincies en waterschappen volop in de aandacht. De werkgroep stak veel tijd in de totstandkoming en controle van gecompliceerde watermaatregelen rondom de Peelgebieden. Ook is er weer aandacht voor ontwikkelingen rondom Ruimtelijke ordening en Landinrichting Peelvenen. Hiernaast wordt ingegaan op de voor- en nadelen van het huidige beheer van het natuurgebied 't Molentje en de uitzonderlijke Kraanvogeltrek over de Peel. In het najaar van 2006 werden maar liefst 2.300 Kraanvogels geteld op de akkers nabij de Deurnese peel.

BAKKER, T.J. & B.P.M. VAN NOOROEN, 2007. *Hamsterinventarisatie Mergelland-West, Sittard, Puth en Koningsbosch in het najaar 2006*.

Provincie Limburg, Maastricht (43 pp.). U kunt het rapport verkrijgen bij de afdeling Landelijk Gebied, cluster Natuur van de provincie Limburg (tel. 043-389 7416). Zolang de voorraad strekt.

Sinds 1996 wordt het gebied Mergelland-West door de provincie Limburg onderzocht op de aanwezigheid van Hamsters. In 2006 is het

provinciale onderzoek uitgebreid en is tevens een zone van twee kilometer rond het onderzoeksgebied geïnventariseerd. Daarnaast werden nabij Sittard/Puth en Koningsbosch twee nieuwe gebieden onderzocht.

Dit rapport geeft de resultaten weer van de inventarisaties in het najaar van 2006. De kartering richtte zich enerzijds op een inventarisatie van het grondgebruik, en anderzijds op de aanwezigheid van hamsterburchten. Tijdens dit onderzoek zijn alleen de kernleefgebieden van de Hamster en reguliere landbouwgebieden geïnventariseerd. Net als in de periode 2003-2005 konden agrariërs nabij de uitzetlocaties van Hamsters beheersovereenkomsten sluiten voor opvangranden voor de Hamster. Deze beheersvorm blijkt zeer effectief te zijn. In het najaar van 2006 zijn 31 burchten aangetroffen in deze stroken in Mergelland-West en 37 bij Sittard/Puth. Bij Koningsbosch werden in juni 2006 voor het eerst Hamsters uitgezet. In totaal bedroeg de totale Limburgse Hamsterpopulatie in 2006 circa 600 burchten..

Wie zijn rapport, boek, etc. opgenomen wil zien in deze rubriek, kan een literatuurverwijzing met korte inhoudsbeschrijving en bestelwijze opsturen naar de redactie o.v.v. 'recent verschenen'. De publicaties moeten betrekking hebben op voor Limburg relevante onderwerpen. De meeste in deze rubriek besproken rapporten kunnen worden ingezien op het kantoor van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (tel. 0475 -386470).

GUIOO VERSCHOOR

ONDER DE AANDACHT

NATUURBANK LIMBURG SLUIT AAN OP LANDELIJKE STANDAARD

Deel I

De NatuurBank Limburg start een proef in opdracht van de landelijke Gegevensautoriteit Natuur. Deze proef duurt tot eind 2008 en leidt ertoe dat Ecolog wordt gekoppeld aan de landelijke NDFF/Ecogrid-standaard. Daarmee blijft enerzijds de NatuurBank actueel en passend in de landelijke ontwikkelingen en anderzijds worden er voor de gebruikers handige toepassingen ontwikkeld. Dit laatste zowel voor de waarnemers als voor de partners van de NatuurBank.

Groei NatuurBank

Sinds 2004 worden de waarnemingen van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg beheerd door de NatuurBank Limburg. Hiertoe is destijds met een startsubsidie van de provincie Limburg het systeem Ecolog aangeschaft. Met behulp van Ecolog is het al verschillende jaren mogelijk gegevens via internet te raadplegen of in te voeren. Behalve door de genootschapsleden wordt het systeem ook door verschillende Limburgse organisaties gebruikt. Uit dit gebruik wordt de exploitatie van de NatuurBank gefinancierd. Het succes van de NatuurBank blijkt uit het feit dat het aantal opgeslagen gegevens is verdubbeld van minder dan 900.000 in 2004 naar ruim 1.700.000 nu.

Nieuw: de Gegevensautoriteit

Op landelijk vlak is door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Gegevensautoriteit Natuur (GA-N) opgericht met aan het roer prof. Jan van Groenendaal. De GA-N wil het gebruik van fauna- en floragegevens in procedures normeren en faciliteren. Momenteel is er veel onduidelijkheid rondom het gebruik van natuurgege-

vens. Is er voldoende onderzoek gedaan, zitten er beschermde soorten, mag ik bouwen, mag ik maaien, etc.? Kennis van de aanwezige flora en fauna kan verrassingen voorkomen. De GA-N ontwikkelt hiervoor criteria en hulpmiddelen. Wordt gebruikt gemaakt van die hulpmiddelen en voldoet men aan de criteria, dan mag het voorkomen van bepaalde dier- of plantensoorten geen belemmering meer vormen voor de plannen. Ook al duikt nog iets onbekends op.

Regionaal proefproject

Naast het stellen van de normen, faciliteert het GA-N ook door geld ter beschikking te stellen voor inhaalslagen van inventarisaties en het ontwikkelen van de hulpmiddelen. Een van de eerste zaken die de GA-N heeft voortgebracht is een landelijke databasestructuur, die ertoe bijdraagt dat de uitwisseling wordt vergemakkelijkt. Daarnaast is de kwaliteit van de gegevens beter te borgen (uniforme validatie, minimale inhoud, compleetheid). Per 1 oktober 2007 heeft de GA-N opdracht gegeven aan de NatuurBank Limburg om een regionale pilot uit te voeren. In een volgend deel zal op de verschillende onderdelen van deze pilot nader worden ingegaan.

Reinier Akkermans,

voorzitter NatuurBank Limburg

tarisatie van planten, dieren, gesteenten en fossielen in de Belgische provincie Limburg. Het is de bedoeling op deze contactdagen alle mensen die de Limburgse natuur onderzoeken of hierin geïnteresseerd zijn, samen te brengen en kennis te laten maken met recent natuuronderzoek in Limburg.

De contactdag start om 8.45 uur, het einde is voorzien om 16.45 uur. Na een plenaire bijeenkomst beginnen om 10.30 uur de vergaderingen van de verschillende werkgroepen van LIKONA, waarin verschillende inhoudelijke onderwerpen gepresenteerd worden. Tegelijkertijd vindt een werkwinkel plaats in het kader van het project Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten. In de middagpauze hebben deelnemers de gelegenheid de informatie- en boekenstands te bezoeken. Vanaf 13.30 uur vinden voordrachten plaats over recente natuurstudies in Limburg, waarin onder meer het Groentje, de Hazelmuis en de Boomkikker aan de orde komen. Jacob van der Weele geeft aan het eind van de middag uitleg over de aanpak van het soortenbeleid in Nederlands-Limburg. De deelname is gratis, maar inschrijven is verplicht. Er kan ook gebruik gemaakt worden van een warme maaltijd (prijs: € 8,-). Meer informatie is te vinden op internetpagina www.limburg.be/likona.

CONTACTDAG LIKONA

Op zaterdag 19 januari 2008 organiseert de Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA) haar jaarlijkse contactdag in de Universiteit Hasselt, Campus Diepenbeek. LIKONA is het samenwerkingsverband van een aantal werkgroepen, verenigingen en instellingen actief op het vlak van studie en inven-

NATIONALE TUINVOGELTELLING

In het weekend van 26 en 27 januari organiseert Vogelbescherming Nederland voor de vijfde achtereenvolgende keer de Nationale Tuinvogeltelling. Deelnemers noteren een uur lang alle vogels die zij in de tuin zien. Voor het doorgeven van de waarnemingen of meer informatie, zie internetpagina www.tuinvogeltelling.nl.

BINNENWERK BUITENWERK

OP DE INTERNETPAGINA WWW.NHGL.NL IS DE MEEST ACTUELE AGENDA TE RAADPLEGEN

● **WOENSDAG 2 JANUARI** organiseert de **Vlinderstudiegroep** om 20.00 uur een bijeenkomst in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **DONDERDAG 3 JANUARI** verzorgt **Kring Maastricht** om 20.00 uur een

bijeenkomst in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **ZONDAG 6 JANUARI** organiseert **Kring Heerlen** een wintervogel excursie naar Koningssteen bij Thorn. Vertrek om 8.00 uur vanaf de parkeerplaats op de Spoorsingel tussen de Groene boord en politiebureau Heerlen.

● **DINSDAG 8 JANUARI** verzorgt de **Mossenstudiegroep** een practicum in het IVN-gebouw te Ransdaal. Verplichte opgave bij Paul Spreuwenberg (tel. 045-5310661).

● **DONDERDAG 10 JANUARI** houdt de **Mollusken Studiegroep Limburg** een werkvond. Verplichte opgave bij John Hannen (tel. 0475-334807).

● **DONDERDAG 10 JANUARI** organiseert **Kring Roermond** een lezing over oeverplanten en de Nachtzwaluw in het Meinweggebied. Ykeliën Damstra en Ernest van Asseldonk starten om 20.00 uur in het Groenhuis te Roermond.

● **VRIJDAG 11 JANUARI** organiseert de **Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven** om 19.30 uur een le-

denavond in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **ZONDAG 13 JANUARI** organiseert **Kring Venlo** een winterwandeling in de Ravenennen. Vertrek om 10.00 uur vanaf de parkeerplaats van industriegebied Spikweien te Lomm.

● **ZONDAG 13 JANUARI** organiseert de **Plantenstudiegroep** een geologische wandeling door Zuid-Limburg. Vertrek om 10.00 uur bij Hotel Vijlshof, Hilleslagerweg 2 in Vijlen.

● **MAANDAG 14 JANUARI** organiseert **Kring Heerlen** twee lezingen over orchideeën door Jean Claessens en Jacques Kleynen. De lezingen vinden plaats om 20.00 uur bij Stichting Botanische Tuin Kerkrade, St. Hubertuslaan 74, Terwinselen.

● **DINSDAG 15 JANUARI** verzorgt de **Mossenstudiegroep** een practicum in het IVN-gebouw te Ransdaal. Verplichte opgave bij Paul Spreuwenberg (tel. 045-5310661).

● **VRIJDAG 18 JANUARI** organiseert

de **Plantenstudiegroep** een lezing door Olaf en Lisa Op den Kamp over natuur en cultuur van Nationale parken in de Baltische staten. Aankomst 20.00 uur, Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **DINSDAG 22 JANUARI** verzorgt de **Mossenstudiegroep** een practicum in het IVN-gebouw te Ransdaal. Verplichte opgave bij Paul Spreuwenberg (tel. 045-5310661).

● **WOENSDAG 23 JANUARI** organiseert de **Fotostudiegroep** om 20.00 uur

een fotovaria-avond in het Groenhuis in Roermond.

● **ZONDAG 27 JANUARI** organiseert de **Plantenstudiegroep** een geologische wandeling in het Beneden-Geuldal. Verplichte opgave bij Olaf Op den Kamp (tel. 045-5354560, info@eifelnatur.de).

● **DINSDAG 29 JANUARI** verzorgt de **Mossenstudiegroep** een practicum in het IVN-gebouw te Ransdaal. Verplichte opgave bij Paul Spreuwenberg (tel. 045-5310661).

COLOFON

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

ADRES

Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470, kantoor@nhgl.nl, www.nhgl.nl.

DAGELIJKS BESTUUR

F. Coolen (voorzitter), D. Frissen (secretaris), L. Hobus (penningmeester), R. Geraeds (onderzitter) & H. Tolkamp (ondersecretaris).

KANTOOR

H. Heijligers, J. Schiebroek, N. Huizenga, S. Teeuwen & J. Cuypers.

LEDENADMINISTRATIE

O. Weinreich, ledenadministratie@nhgl.nl, Giro: 1036366, BIC: PSTBNL21, IBAN: NL06 P5TB 0001 0363 66 België: 000-1501743-54.

LIDMAATSCHAP/BESTELLINGEN

€ 27,50 p/j. Leden t/m 23 j. & 65+ € 13,75; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 82,50. Publicaties zijn te bestellen bij bureau NHGL. Losse nummers € 4; leden € 3,50 m.u.v. themanummers (incl. porto).

PADDESTOELENSTUDIEGROEP

P. Kelderman, Herkenbroekerweg 23, 6301 EG Valkenburg, paddestoelen@nhgl.nl.

VISSENWERKGROEP

E. Binnendijk, Arienswei 58, 5912 JB Venlo, vissen@nhgl.nl.

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

W. Jansen, Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond, sprinkhanen@nhgl.nl.

VOGELSTUDIEGROEP

R. van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen, vogels@nhgl.nl.

MOSSENSTUDIEGROEP

P. Spreuwenberg, Kleikoeleweg 25, 6371 AD Landgraaf, mossen@nhgl.nl.

WERKGROEP DRIESTRUIK

W. Jansen, Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond, driestruik@nhgl.nl.

LIBELLENSTUDIEGROEP

J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne, libellen@nhgl.nl.

MOLLUSKENSTUDIEGROEP LIMBURG

S. Keulen, Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg, mollusken@nhgl.nl.

FOTOSTUDIEGROEP

B. Morelissen, Agrimonie 14, 5931 ST Tegelen, foto@nhgl.nl.

WATZITDAAR.NL

A. Heijnen, Mockenborg 44, 6228 CR Maastricht, watzitdaar@nhgl.nl.

KRINGEN

KRING MAASTRICHT

B. Op den Camp, Ambiorixweg 85, 6225 CJ Maastricht, maastricht@nhgl.nl.

KRING HEERLEN

P. Spreuwenberg, Kleikoeleweg 25, 6371 AD Landgraaf, heerlen@nhgl.nl.

KRING VENLO

J. Eenshuistra, L van Beierenstraat 1, 5913 VM Venlo, venlo@nhgl.nl.

KRING ROERMOND

M. de Ponti, Parklaan 10, 6045 BT Roermond, roermond@nhgl.nl.

KRING VENRAY

H. Alards, Dokter Kortmannweg 24, 5804 BA Venray, venray@nhgl.nl.

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

REDACTIE

G. Verschoor & H. Heijligers (hoofdredactie), J. Hermans, M. Lejeune, A. Lenders, A. Ova & J. Willems. redactie@nhgl.nl.

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

BASISONTWERP

J. Bruystens, grafisch ontwerper, Maastricht.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht, mvandemanakker@xs4.all.nl.

EDITING SUMMARIES

J. Klerkx, Maastricht.

DRUK

5HD Grafimedia, Swalmen.

COPYRIGHT

Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

I55N 0028-1107

provincie limburg

Het uitgeven van het Natuurhistorisch Maandblad wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de provincie Limburg.

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten, snl@nhgl.nl.

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg, lierelei@nhgl.nl.

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van de waarnemingsgegevens van het NHGL, natuurbank@nhgl.nl.

STICHTING I.R. D.C. VAN SCHAÏK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht, vanschaikestichting@nhgl.nl.

STUDIEGROEPEN

HERPETOLOGISCHESTUDIEGROEP

D. Frissen, Hemelrijkstraat 6, 6301 AK Valkenburg, herpetofauna@nhgl.nl.

PLANTENSTUDIEGROEP

O. Op den Kamp, Canisiusstraat 40, 6462 XJ Kerkrade, planten@nhgl.nl.

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

G. Beckers, Moesdaal 75, 6228 HX Maastricht, sok@nhgl.nl.

VLINDERSTUDIEGROEP

J. Queis, Spaanse singel 2, 6191 GK Beek, vlinders@nhgl.nl.

ZOOGDIERENWERKGROEP

L. Verheggen, Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde, zoogdieren@nhgl.nl.

NATUURONDERZOEK IN LIMBURG

GENOOTSCHAPSDAG ZATERDAG 9 FEBRUARI 2008

'EEN LIMBURGSE NATUURDAG OP EEN PRESENTEERBLAADJE'

Op zaterdag 9 februari 2008 organiseert het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg inmiddels al weer de 11^e editie van de Genootschapsdag in het Bisschoppelijk College 'Broekhin', Bob Boumanstraat 30/32 in Roermond.

De dag is voor iedereen gratis toegankelijk. Het programma begint om 10.00 uur (zaal open vanaf 9.30 uur) en wordt om 16.00 uur afgesloten. In het ochtend- en middagprogramma komen tal van onderwerpen aan de orde die in korte mededelingen of presentaties worden toegelicht.

Nieuw in 2008 is de *Limburgse natuurquiz*. De winnaar gaat met een GPS naar huis!

Hieronder vindt u een voorlopig programma. Het meest actuele programma van de Genootschapsdag is te vinden op de internetpagina van het Genootschap: www.nhgl.nl, onder de rubriek 'Binnenwerk Buitenwerk'.

- **Limburgse natuurquiz, win een GPS!** (NHGL, John Adams & Olaf Op den Kamp)
- **Het Kalkdoortje in het Mergelland** (Sprinkhanenstudiegroep, Wouter Jansen)
- **Verspreiding van Mollusken in Limburg** (Mollusken Studiegroep, Stef Keulen)
- **Europese orchideeën** (Plantenstudiegroep, Jacques Kleynen & Jean Claessens)

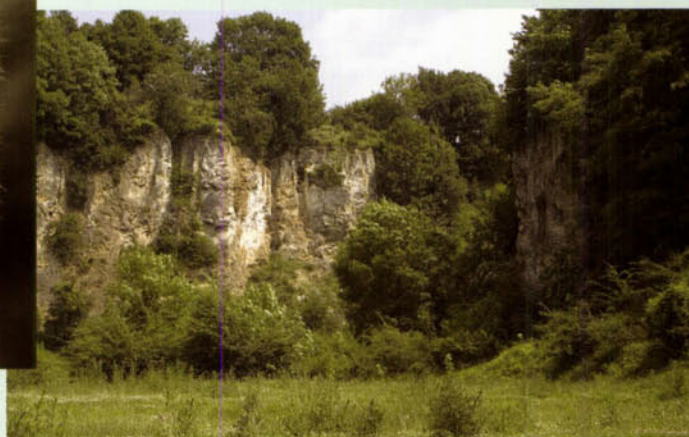
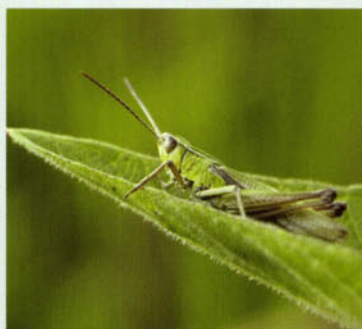

FOTO S.H. HEIJLIGERS

- **Inventarisatieweekend 2008: wegbermen, holle wegen en grafen in Zuid-Limburg** (NHGL, Jan Schiebroek)
- **Een fotografische impressie van Limburg: nieuwe natuur** (fotostudiegroep, Bert Morelissen & Henk Heijligers)
- **Nachtvlinders in de tuin** (NHGL, Guido Verschoor, Jan Boeren & Ernest van Asseldonk)
- **Het verstoringsonderzoek voor vleermuizen** (NHGL, Hans Weinreich)
- **Soortonderzoek bij duizendpoten** (NHGL, Pierre Thomas)
- **Een vernieuwde website van de Sprinkhanenstudiegroep** (Sprinkhanenstudiegroep, Johan van Buggenum)
- **Vleermuizen als compensatie voor de rijksweg A73** (Lierelei, Henk Heijligers)
- **Witte libellenhokken vullen levert wat op!** (Libellenstudiegroep, Rob Geraeds)
- **Ontwikkeling waterkwaliteit en de terugkeer van trekvissen** (Wts. Roer en Overmaas, Harry Tolkamp)
- **Natuurbank Limburg, de voordelen voor de leden** (Natuurbank, Reinier Akkermans)
- **De atlas herpetofauna, de uiteindelijke atlas** (NHGL, Jacob van der Weele)
- **De atlas zoogdieren, van waarneming naar atlas** (NHGL)

Naast de interessante lezingen in het ochtend- en middagprogramma, is er tijdens de pauze volop gelegenheid voor het bekijken van diverse stands op de 'Groene markt'. Een groot aantal organisaties is ook in 2008 weer aanwezig.

Tijdens de lunch zijn broodjes te koop tegen kostprijs, koffie en thee zijn de gehele dag gratis.

DEELNAME EN AANMELDING

Deelname aan deze dag is voor iedere natuurliefhebber gratis. U hoeft zich voor de Genootschapsdag niet aan te melden.

Verdere inlichtingen over deze dag kunt u inwinnen bij:
Jan Schiebroek, assistent bureau manager,
Godsweerderstraat 2
6041 GH Roermond
tel. 0475-386470
e-mail: kantoor@nhgl.nl.

INHOUDSOPGAVE

1 DE VREEMDE BEVERNEL, EEN NIEUWE PLANT VOOR LIMBURG

J. Koelink, J. Adams & N. Ploumen

In een berm in Brunssum werd over meer dan 100 meter voor het eerst in Limburg *Pimpinella peregrina* aangetroffen. Aangezien deze plant nog geen Nederlandse naam heeft, wordt de plant in het artikel voorlopig, naar de Duitse naam, Vreemde bevernel genoemd. Ondanks dat blijkt dat de soort oprukt vanuit zijn areaal in Zuid- en Zuidoost-Europa is niet komen vast te staan hoe de plant zich in Brunssum gevestigd heeft. Het vermoeden is dat de groeiplaats is ontstaan vanuit een bloemzaadmengsel of verontreinigd graszaad uit Zuid- of Oost-Europa.

4 GROTE GROEPEN GROOTOORVLEERMUIZEN OP (KERK)ZOLDERS IN MIDDEN- EN NOORD-LIMBURG

H. Heijligers, J. Buys & P. van Hoof

Aantallen grootoorvleermuizen per kolonie groter dan 30 exemplaren zijn in Nederland schaars. Vergelijkbare groepsgroottes zijn ook in Limburg uitzonderlijk, maar worden vanaf 1989 steeds regelmatig waargenomen. Het is echter nog niet mogelijk om te concluderen dat de toenemende frequentie van grote groepen duidt op een positieve trend in de aantalontwikkeling voor de hele provincie. Wel lijkt de achteruitgang uit de jaren zeventig van de vorige eeuw te zijn gekeerd.

8 EEN NIEUWE VINDPLAATS VAN DE BEEKPRIK IN LIMBURG

M. Dorenbosch & E. Leenders

In 2007 werd tijdens een visbemonstering van de Aalsbeek een volwassen exemplaar van de zeer zeldzame Beekprik aangetroffen. Het betreft een nieuwe vindplaats voor Limburg. Uit de bemonstering komt verder een duidelijk verschil naar voren tussen de visfauna stroomopwaarts en stroomafwaarts. Oorzaak lijkt een voor vissen onneembare barrière ter hoogte van kasteel Holtmühle.

11 MEDEDELINGEN

Wijngaardslak en Segrijnslak gezocht!

Nog meer verrassingen in de overkluizing van de Keutelbeek

14 RECENT VERSCHENEN

15 ONDER DE AANDACHT

15 BINNENWERK BUITENWERK

16 COLOFON